

UOT 82-09

S.B.Quliyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
sevinc0610@mail.ru

NATƏVANIN QƏZƏLLƏRİNDƏ BƏZİ POETİK FİQURLARIN İŞLƏNMƏ TEXNİKASI

Açar sözlər: *Qarabağ ədəbi mühiti, poeziya, klassik şeir, ənənə, Natəvan, bədii fiqurlar, təşbih, tosif*

Azərbaycan klassik poeziyasının, bədii düşüncənin, xalq ruhunun, şeir dilinin ən səciyyəvi cəhətlərini yaradıcılığında yaşadan sənətkarlarımızdan biri də qadın şairəmiz Xudşidbanu Natəvandır. Poetik duyğularını əsasən qəzəl janrında qələmə alan Natəvan Füzuli ədəbi məktəbinin yeni bədii zövqün formalaşmağa başladığı XIX əsrdəki davamçılarındanır. Ədəbiyyat və sənət bilicilərinin böyük əhəmiyyət verdikləri və şeir yaradıcılığının əsas keyfiyyəti hesab olunan poetika sənətinin incəliklərinə dərinlən yiyələnmiş şairənin əsərləri maraqlı örnəklərlə zəngindir. Onun qəzəllərində ənənəvi poetik obrazlarla yanaşı, özünün yaradıcı təfəkkürünün məhsulu olan, həm mənə, həm də söz baxımından maraqlı, diqqəti çəkən, orijinal sənət gözəllikləri vardır.

Məqalədə daha çox Natəvanın şeirə gətirdiyi yeni poetik obrazlar, bənzətmə və bədii təyinlərdən, eləcə də digər təsvir və ifadə vasitələrinin işlənmə texnikasından bəhs edilmişdir.

С.Б.Гулиева

ТЕХНИКА ОБРАБОТКИ НЕКОТОРЫХ ПОЭТИЧЕСКИХ ФИГУР В ГАЗЕЛЯХ НАТАВАНА

Ключевые слова: *Литературная среда Карабаха, поэзия, классическое стихотворение, традиция, Натаван, художественные фигуры, таибих (сравнение), тосиф (описание)*

Одним из мастеров, олицетворяющих в своем творчестве самые характерные черты азербайджанской классической поэзии, художественной мысли, духа народа, языка стихотворения, является наша поэтесса Хуршудбану Натаван. Свои поэтические чувства Натаван, в основном, написала в жанре газеля, и является продолжателем литературной школы Физули в XIX веке, в которой формировался новый художественный стиль. Произведения поэтессы, овладевшей всеми тонкостями искусства поэзии, богаты интересными примерами, которые высоко ценятся знатоками литературы и искусства и считаются основным качеством творчества стихов. В ее газелях наряду с традиционными поэтическими образами, имеется оригинальная художественная

красота, являющаяся продуктом ее творческого мышления, привлекающая внимание, как в смысловом, так и словесном плане.

S.B.Guliyeva

DEVELOPMENT TECHNOLOGY OF SOME POETIC FIGURES IN NATAVAN'S GHAZAL

Keywords: *Garadagh literary environment poesy, classic poem, tradition, Natavan, artistic figures, allusion, tosif*

Khurshudbanu Natavan is a woman poet who keeps alive in her creative the most characteristic features of the classical poetry, artistic thinking, spirit of the people of Azerbaijan. Natavan who writes her poetic feelings in ghazal genre is a follower in XIX century when a new artistic taste of Fuzuli's literary school began to be formed. The works of the poet that is considered the main quality of the poetry creation and that is given importance by the connoisseurs of literature and art is rich with an interesting patterns. There are interesting both in meaning and from word view point, the attractive, original art beauties that are the product of her creative thought along with the traditional poetic images in her ghazals.

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Xan qızı Xurşidbanu Natəvan müqtədir nümayəndələri və örnəkləri olan klassik poeziyanın zəngin ənənələrini yeni dövrdə yaşadan və davam etdirən, yeni çalarlarla tərəvətləndirən ən səciyyəvi sənətkarlarımızdandır. Natəvanın yaradıcılığından qalmış nümunələr şairənin klassik Şərq ədəbiyyatına, onun elmi-nəzəri incəliklərinə, poetika qanunlarına dərinlən bələd olduğunu, doğma ana dili ilə yanaşı, fars dilini (Natəvan üç dildə – Azərbaycan, fars və fransız dillərində sərbəst danışa bilirdi) də zərif, məntiqi baxımdan cəlbedici bədii fiqurlar yarada biləcək qədər mükəmməl bildiyini göstərir. Təbii ki, Xurşidbanu Natəvanın bir şairə kimi yetişməsində, dünyagörüşünün formalaşmasında Qarabağ ədəbi mühitinin və onun görkəmli nümayəndələrinin, səfər etdiyi vilayət və şəhərlərdə görüşdüyü, ünsiyyətdə olduğu sənətkarların da böyük rolu olmuşdur. Şairə “Məclisi-üns”ün yığıncaqlarında fəal iştirak etmiş, dövrünün şeir bilicilərinin sənətə dair fikirləri ilə tanış olmuşdur.

Azərbaycan ədəbiyyatının əsas aparıcı qollarından olan Qarabağ ədəbi mühitinin ədəbiyyat tariximizdəki yerindən, rolundan, təsir dairəsindən və görkəmli nümayəndələrindən bəhs edən filologiya elmləri doktoru Qurban Bayramov onun qədim tarixindən də bəhs edir: “Azərbaycan-türk mədəniyyətində, ədəbiyyatında bir sıra faktların ilkinliyi, ilk başlanğıcı, bünövrəsi etibarilə Qarabağ əbədi mühiti ilə bağlı olduğunu müşahidə edirik. Yazılı ədəbiyyatda hələlik elmə məlum olan ilk azərbaycanlı şair, qarabağlı söz ustası, VII əsrdə yaşayıb-yaratmış Dəvdəkdir, ilk Qarabağ-Alban tarixçisi və

Dəvdək haqqında məlumat verən də Bərdəli Musa Kalankatukludur (Kolanqatlı, VII əsr)” (6, s.125).

Qeyd edək ki, zəngin keçmiş olan Qarabağ ədəbi mühiti Vaqifdən sonra daha da çiçəklənmiş və ümumiyyətlə, şairin yaradıcılığı ilə Azərbaycan ədəbiyyatına yeni ruh gəlmiş, yeni poetik zövq formalaşmışdır. Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan ədəbiyyatında Məhsəti Gəncəvidən (XII əsr) sonra ilk qüdrətli qadın şairə Xurşidbanu Natəvan da məhz Qarabağ ədəbi mühitində yetişmişdir.

Azərbaycan tarixində həm də bir ictimai xadim, gözəl tikmələri və rəsmləri olan sənətkar kimi iz qoymuş Natəvanın lirik şeirləri onun poetik istedadı ilə yanaşı, dövrü üçün mütərəqqi, maarifçi ideyalara sahib olduğunu göstərir.

Lakin təbii ki, çox vaxt onu qələmə sarılmağa, nicatı şeirdə tapmağa sövq edən qəlbini riqqətə gətirən duyğular, vətən həsrəti, övlad nisgili, nakam qalmış sevgi dastanı, müasirləri tərəfindən anlaşılmamasıdır. Bunu şairənin lirik şeirlərinin kökləndiyi motivlər də açıq-aydın göstərir.

Təxminən XIX əsrin 50-ci illərindən bədii yaradıcılığa başlayan və indi çox az bir hissəsi bizə məlum olan ilk şeirlərini “Xurşid” imzası ilə qələmə alan Natəvanın ədəbi irsi hələ öz zamanında yayılmış və dövrünün söz-sənət ustadlarının diqqətini cəlb etmiş, ədəbiyyat, şeir bilicilərinin qiymətini almışdır. Natəvanın şeirlərinin sevildiyini və yüksək sənət nümunəsi kimi dəyərləndirildiyini şairənin qəzəllərinə yazılan nəzirələr də sübut edir. XIX əsrin ikinci yarısı və XX yüzilliyin birinci yarısında Qarabağ ədəbi mühitini, onun aparıcı nümayəndələrinin yaradıcılığını araşdıran dosent Səbinə Əhmədova yazır ki, “...*Natəvanın qəzəllərinə zamanəsinin ən tanınmış şairi Seyid Əzim Şirvani və digər görkəmli şairlər – Fəna, nakam, Nəvvab, Pirai, Vəfa Bixud, Xəyali, Asi və başqaları da nəzirələr yazmışlar*” (2, s.87).

Xurşidbanu Natəvanın qəzəlləri əsasən aşiqanə məzmunludur. Klassik poeziyanın başlıca motivləri, aşiq-məşuqə sevgisi, aşiq-məşuqə-əğyar münasibətləri, həsrət, ayrılıq izzirabı, vüsal həsrəti və s. şairənin özünəməxsus üslubunda qələmə alınmışdır. Onun da qəzəllərinin əsas qəhrəmanı aşiqdir. Natəvan eşqin fəlsəfəsini davamçısı olduğu Füzuli ədəbi məktəbinin ənənələri nöqtəyi-nəzərindən izah etmişdir, o da ustadları kimi eşqin gətirdiyi “bəlaları” aşiq üçün nemət bilmiş və bunu bildiyi halda “yolundan” geri çəkilməmişdir.

*Şuri-eşqin başıma axırı sövdə gətirir,
Bu müşəxxəsdi ki, eşq aşiqə qovğa gətirir. (4, s.19)*

Natəvanın oğluna yazdığı şeirləri daha təsirlidir. Övladını itirmiş ananın sözlərə, misralara çevrilmiş fəryadı, ağrı-acısı bu şeirləri fərqli notlara kökləmişdir.

*Yıxıb bu könlüm evin, eyləyib viran getmə,
Yoxumdu tabu təvan firqətə, cavan, getmə* (4, s.29).

- deyən şairənin qəzəllərində taleyə etiraz, dövrədən, taledən şikayət, keçmiş xoş günlərin həsrəti motivləri onun daxili əhvali-ruhiyyəsidəki ziddiyyətlərdən, faciələr, ayrılıqlarla keçən həyatından xəbər verir. Natəvanın qəzəllərini geniş ön sözlə kitab halında nəşrə hazırlayan filologiya elmləri namizədi Bəylər Məmmədov şairənin yaradıcılığının bu xüsusiyyətlərindən bəhs edərkən yazır: “...Xurşidbanu şeirimizə narahat bir ilhamla, şikayətçi bir ruhla gəlmişdir. Füzulidə olduğu kimi onun lirikasında da sevinclə kədər vəhdət yaratmışdır. Şair bu təzadların arxasında dayanaraq ictimai ziddiyyətlərin dərin fəlsəfi mənasını axtarmış, ədalətlə haqsızlığı, səadətlə bədbəxtliyi törədən səbəblərin mahiyyətini açmağa çalışmışdır” (4, s.4-5).

Bəs şeirlərində klassik poeziyanın əsas mövzularını qələmə alan şairənin yaradıcılığını fərqli edən, səciyyələndirən nədir? Təbii ki, hər bir söz ustası kimi, Xurşidbanu Natəvanı da bir şairə kimi bu günədək yaşadan, ədəbiyyat tariximizin önəmli siması səviyyəsinə yüksəldən onun şeir sənətkarlığı, qəzəllərinin poetikasındır. Elə sənətkarın istedadının əsas göstəricisi də məhz sözə yanaşma tərzidir, onun alt qatlarına, çoxmənalılıq ümmanına dalma, onu fikrinə, qayəsinə uyğun istifadə bacarığı, formanı məzmunu tabe etdirmək qabiliyyəti və bunu olduqca təbii şəkildə oxucuya təqdim etmək ustalığıdır. Natəvan da “Söz can qiymətinə satılan ürək meyvəsidir” (Nizami Gəncəvi), “Söz candır, əgər bilirsə insan...” (Məhəmməd Füzuli), “Əlfazi-Nəsimi gör nə candır” (İmadəddin Nəsimi), - deyən sələfləri kimi sözü “can” olaraq dərk edir. Natəvanın şeirləri onun klassik poetikanın qanun-qaydalarına, şeirin nəzəri-texniki cəhətlərinə də dərinləndirən bələd olduğunu göstərir. AMEA-nın müxbir üzvü Nüşabə Araslının Nizami Gəncəvinin poetikasından danışarkən şairin məzmununu bədii təqdim etmə bacarığı haqqındakı fikirlərini hər bir sənətkara şamil etmək olar: “...şairi düşündürən başlıca problemlər onun varlığa fərdi sənətkar münasibətindən ayrılmazdır. ... Həyatı həqiqətlərin bədii əksi, hadisə, yaxud predmeti mənalandıran hünəri, tarixi fakt, təbii və ictimai qanunauyğunluqlardan məharətlə faydalanmaq, bəşəri arzu və humanist meyillərin poetik təcəssümünü elmi-ədəbi nailiyyətlərlə birləşdirmək istedadı şairin yaradıcılığına sənət baxımından da təsir göstərmişdir” (1, s.98).

Qeyd edək ki, orta əsrlərdən başlayaraq həm ədəbiyyat nəzəriyyəçiləri, həm də şairlər şeirin nəzəri məsələlərinə, şeir deyərkən (yazarkən) poetik qanun-qaydalarına riayət olunmasına çox böyük önəm verirdilər və artıq sabitləşmiş ədəbi normanı pozmaq zövqsüzlük, bacarıqsızlıq hesab olunurdu, bu isə öz növbəsində oxucu (dinləyici) auditoriyasından məhrum olmaq demək idi.

Şeir sənəti aləmində söz dənizindən mətn üçün lazım olanı axtarıb tapa bilmək, onu beyt, misra daxilində uyğun biçimdə işlədə bilmək və üstəlik bütün

bunların həm də mənanın gözəlliyinə xidmət etməsi şairliyin, sənətkarlığın ölçüsü idi. Sənətkarın divan şeirinə töhfəsinin dəyəri, ədəbiyyatdakı yeri və rolu da əsasən bədii` sənətindən faydalanaraq yeni, orijinal ifadə, fiqur və obraz yaratmasına görə müəyyən olunurdu. Professor Tofiq Hacıyev Məhəmməd Füzulinin dil sənətkarlığından danışarkən dahi söz ustasının yaradıcılığı timsalında dilin, sözün sənətdə işlənmə texnikası haqqında yazır: “...sənətdə sənətkarlığın tərkibi kimi dilin kamilliyi, dəqiqliyi Füzuli üçün müqəddəs tələblərdən idi. Və bu dəqiqliyə seçim sərrastlığı, məna dərinliyi, mətni hazırcavablıqla yanaşı, sözün ana dilindəki norma deyilişi, nəfəs həcmi, milli səs amplitudası da düşür – qoşmada, gəraylıda, bayatıda olan kimi” (3, s.8).

Natəvanın şeir dilinin xüsusiyyətlərindən biri obrazlı olması qədər də xəlqi, anlaşılan olmasıdır. Onun şeirlərində tez-tez xalq arasında geniş yayılmış və yazılı ədəbiyyatda da artıq məşhurlaşmış əfsanə və rəvayət qəhrəmanlarına müraciətlər, istinadlar vardır. Müəllif fikirlərini isbatlamaq üçün klassik aşiqlərin məşhur sevgi hekayələrinə əsaslanır: şairəyə görə, Leylinin mindiyi dəvəni Məcnunun yanına gətirən məhz Leylinin ona olan eşqidir, yoxsa şüursuz bir dəvə aşıqının yerini haradan, necə tapa bilər?! Bu beytdə hüsni-təlilin, gözəl əsaslandırmanın elementləri də vardır.

*Naqənin varmı şüuru bula aşıq kuyin
Onu Məcnunə tərəf cəzbeyi-Leyla gətirir* (4, s.19).

Şairə bir tərəfdən ustasının “Qəzəl de ki, məşhuri-cahan ola, Oxumaq da, yazmaq da asan ola” (Məhəmməd Füzuli) tövsiyəsinə riayət etmiş, digər tərəfdən nisbətən yaxın sələfi və ona doğma olan Qarabağ ədəbi mühitinin ən görkəmli nümayəndəsi Molla Pənah Vaqifin xalq dili ilə süslənmiş şeirlərindən təsirlənmişdir.

Xurşidbanu Natəvanın qəzəl yaradıcılığında şairənin sənətin sirlərinə bələdliyini göstərən nəfis söz örnəkləri, “nəzmi-nazik” nümunələri vardır. Onun qəzəllərində bədii` sənətinə misal olacaq zəngin təsvir və ifadə vasitələri özünəməxsusluğu, tərəvəti ilə seçilir. Şairənin misralarını orijinal bədii təyinlər, təşbih, istiarə, təkrir və touzilər bəzəyir.

*Tari-zülfündü məni böylə giriftar eləyib,
Nə gələ başıma ol zülfi-mütərra gətirir* (4, s.19).

Məşuqənin zülfünün, saçının teli aşıqı dustaq edib, əsir alıb və aşıq başına gələn bəlaları məhz sevgilisinin təptəzə, tərəvətli zülfündən bilir. Şairə əcnəbi qəlib – izafət tərkibi daxilində “mütərra” sözünü “zülfi”ün bədii təyini kimi işlətməmiş, bununla da təsvirin emosionallığını artırmışdır.

Şeirdə poetik vasitələrin bir-birinin daxilində işlənməsi, bəzən fiqurları fərqləndirmədə çətinlik yaratsa da, bu özü divan şeirinin gözəlliklərindən və özəl cəhətlərindəndir. Yuxarıdakı beytdə də şairə birinci misrada “tari-zülfün məni giriftar (dustaq) edib” deməklə həm də sevgilisinin saçının telini insanı əsir tutarkən ona bağlanan zəncirə bənzədir. Sevgilinin saçının zəncirə bənzədilməsi şeirimizdə işlənən təşbihlərdəndir. Natəvanın bu beytində bənzətmə örtülü olsa da, hazırlıqlı oxucu üçün anlaşılır.

*Gül üzün görmək əgər görmək olaydı bir dəm,
Hər zaman görmək onu nuri-mücella gətirir* (4, s.19).

Beyti oxuyarkən diqqəti cəlb edən ilk cəhət “g” səslərinin yaratdığı ahəng, touzi (alliterasiya) sənəti və təkrirdir: beytdə “görmək” sözü məqsədli şəkildə üç dəfə təkrar edilmişdir. Bundan başqa, kiçik bir parçada gözəl tosif və təşbih örnəyi də vardır. Şairə birinci misrada sevgilinin üzünü gülə bənzədir və bu zaman bənzətmə qoşmasından istifadə etmir, yəni şeirin lakonikliyi və vəznin ölçüsünü gözləyərək “gül kimi üzün” deyil, “gül üzün” deyir və ikinci beytdə yarım üzünü parlaq işıqla (nuri-mücella) müqayisə edir: sevgilinin gül üzünü hər zaman görmək sanki parlaq işığı (burada Günəş də assosiasiya edilir) görmək kimidir. İzfətdəki “mücella” sözü isə “nur” sözünün bədii təyimidir. Göründüyü kimi, Natəvan bir beytdə poetika sənətinin iki məna və iki söz gözəlliyini yaradan fiqurdan məharətlə, yerli-yerində istifadə etmişdir.

*Dövrü dönmüş dövr dövrən etmədi kamimcə, ah!
Düşmənimdir, bilməzəm kim, netmişəm dövrən ilə?* (4, s.21)

Yenə poetik fiqurlarla süslənmiş bir beyt: Natəvan touzi və təkrirdən çox məharətlə istifadə etmişdir. “D” səslərinin yaratdığı ahəng beytin ritminə, vəznə xüsusi fonematik gözəllik vermişdir. “Dövr”, “dövrən” sözləri ilə yaradılan təkrir isə alliterasiyanın təsirini daha da gücləndirmişdir. “Dövrü dönmüş” ifadəsi isə zaman mənasındakı “dövr” sözünün bədii təyini yerində işlənərək olduqca maraqlı birləşmə əmələ gətirmişdir. Natəvan beytin ikinci misrasını isə Məhəmməd Füzulinin

*Məhvəşimdən, dustlar, dövrən cüda istər məni,
Düşmənimdir, hiç bilmən netmişəm dövrən ilə?* (5, s.65)

- beytindən təzmin etmişdir.

Gördüyümüz kimi, istedadlı şairə bir beyt daxilində təkrir, tosif, touzi və təzminin gözəl nümunəsini yaratmışdır.

Ümumiyyətlə, Natəvan şeirlərində touzi və təkrirlərdən tez-tez istifadə etmişdir. Şairənin yaradıcılığında buna istənilən qədər maraqlı nümunələr

göstərmək olar (məsələn: Dilbərə, dərdi-dilimdən belə ünvan etdim / Ki, qəmi-hicrdə dil mülkünü viran etdim... və s.) Aşağıdakı beytdə “q” səslərinin alliterasiyası, “qəm” sözünün təkrarından yaranmış təkrirlər həm beyti oxunaqlı etmiş, həm də mənənin təsir gücünü artırmışdır. Beytdə Füzuli qəzəllərinin ruhu duyulur: könlünə qəzavü-qədər in hökmünə etiraz etməməyi, kədərli anlarda təsəlli verən yoldaşın nəsihətlərinə şad olmağı tövsiyə edir, çünki adətən “qəm günü qəmdən başqa qəm xar” olmur.

*Qəmdən səvayi qəm günü qəm xar yox, könül!
Şad ol qəzayə, hər nə yetə qəmgüsərdən* (4, s.23).

Şairə orijinal təşbihlərlə maraqlı obrazlar yarada bilmişdir. Bu təşbihlər görüntü yaratma xüsusiyyəti, təsvirin canlılığı ilə də yadda qalır.

*Cismimdəki bimar könül naləsi, guya
Bir qənzədə məhmildən asılmış cərəsimdir* (4, s.20).

Şair burada vücudundakı yaralı qəlbinin ah-fəğanını qəm çəkən (qəm+zədə) kəcavədən asılmış zıncırovun səsi ilə müqayisə etmişdir. Beytdə maraqlı, həm də mürəkkəb və ya mərtəbəli epitetlər işlənmişdir. Birinci misrada bimar→könül→naləsi – birləşməsində “könül” nalənin, “bimar” isə könülün bədii təyinləridir. İkinci misrada isə qənzədə→məhmildən asılmış→cərəsim ifadəsində “məhmildən asılmış” cərəsimi, “qənzədə” isə “məhmildən asılmış”ı bədii cəhətdən təyin edir.

Maraqlıdır ki, şairə bəzən obrazı yalnız epitetlə ifadə etmişdir. Məsələn, aşiqə zülm edən, onu həsrətdə qoyan məşuqəni “daşürəkli sevgili” deyil, sadəcə, “daşürəkli” deyər adlandırmışdır: Natəvan, gecə-gündüz nə qədər ah-nalə çəksəm də, fəğanım o daşürəkliyə təsir etmədi –

*Natəvan, etmədi ol səngdilə naləm əsər,
Gecə-gündüz nə qədər naləvü əfğan etdim* (4, s.22).

Xurşidbanu Natəvanın istiarələri də maraqlıdır. Bəzən təşxislə eyniləşdirilə bilən istiarələrə də rast gəlinir.

*Şaxi-gül üzrə əylənib ol şahmari-gur,
Əmr əyləyir ki, çək əlini zülfi-yardən* (4, s.23).

Şairə burada “şaxi-gül” (gül budağı) ifadəsi ilə sevgilini, “şahmari-gur” (gor (qəbir) ilan) deyərəkən əğyarı nəzərdə tutur və necə ki, ilan gül budağına sarılır, əğyar da məşuqəyə hakim olaraq aşiqə əmr edir ki, əlini yarının saçlarından çəksin. Beytdəki fikir poetik lövhələrlə məharətlə əks olunmuşdur.

Natəvanın şeirindəki bədii fiqurlardan danışarkən mübaliğələrdən də bəhs etmək lazımdır: aşiq yarının hicranı ilə o qədər ağlayıb ki, göz yaşı bütün dünyanı tutub və o bu halı Nuhun tufanı ilə müqayisə edir.

*Dərdi-hicrində gözüm yaşı tutub dünyanı
Nuh tufanı kimi gör ki, nə tufan etdim (4, s.22).*

Azərbaycan klassik poeziyasının yeni mərhələyə qədəm qoyduğu dövrdə ədəbiyyata gələn və özündən əvvəlki irsin ən yaxşı ənənələrini davam və inkişaf etdirən, eyni zamanda poeziyadakı yeni ab-havanı yaxından duyaraq şeirinə zamanının motivlərini də qatararaq incə, zərif duyğulu divan ədəbiyyatı nümunələri yaradan Xudşidbanu Natəvanın qəzəlləri bu janrın ən gözəl nümunələridir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Araslı N.* Nizaminin poetikası (ədəbi qaynaqlar və bədii təsvir vasitələri), Bakı: Elm, 2004, 454 s.
2. *Əhmədova S.* Qarabağ ədəbi-mədəni mühiti (XIX əsrin ikinci yarısı – XX əsrin əvvəlləri). Bakı: Ecoprint, 2020, 220 s.
3. *Hacıyev T.* Füzuli: dil sənətkarlığı. Bakı: Gənclik, 1994, 72 s.
4. *Xurşidbanu N.* Əsərləri / Tərtib edəni və ön sözün müəllifi Bəylər Məmmədov. Bakı: Lider, 2004, 88 s.
5. *Məhəmməd Füzuli.* Əsərləri: 6 cildə, II c. / Tərtib edən Həmid Araslı. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 336 s.
6. *Bayramov Q.* Qarabağ-Şuşa ədəbi-mədəni mühiti – uzaq keçmişdən bu günümüzdə qədər. // “Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi”, 2021, N 2 (268), s.121-135 / http://lib.az/users/1/upload/files/%E2%84%96_2_-_Meqale_10.pdf

Redaksiyaya daxil olub 05.08.2022